LAPSI F'ĠERUSALEMM

(19 ta' Mejju)

Il-ġrajjiet, meta jgħaddu, isiru qis-hom ħolm. Ħolm aktar ċar mill-ħolm li noħolmu bil-lejl. Imma, meta l-ħolm li kien ġrajja, ikun fuq xi ħaġa sabiħa, tajjeb xi darba li terġa' ġġibu quddiem għajnejk, biex, bħalli kieku, tgħix għal ftit fiż-żmien ta' dari.

FEJN TELA' S-SEMA ĠESU'

Meta jien kont Ġerusalemm, waħda mill-ġrajjiet is-sbieħ għalija, kienet tkun il-festa ta' Lapsi. Kienet tkun ġrajja sabiħa u kont inkun ili nisten-nieha x-xhur. Għax dak in-nhar ruħi kont inħossha tistrieħ u tinfirex. Għax kont nara u nkellem ħafna nies, li naf li kollha Nsara, li jemmnu dak li nem-men jien, u jifhmuha kif nifhimha jien, u dan ġewwa art li mhix Nisranija: art tal-Lhud u l-Misilmin.

Għax il-festa ta' Lapsi f'Ġerusalemm ma ssirx ġewwa knisja, bħalma ssir hawn Malta. Issir għall-beraħ, fuq ras ta' ġebel għoli, jew fuq quċċata ta' *muntanja,* qrib il-belt. Ġewwa knisja trid toqgħod sieket, imma fil-beraħ, f'misraħ fuq għolja, ikellmek min irid u tkellem lil min trid.

Kulħadd jaf li Ġesù tela' s-Sema minn fuq *muntanja.* Minn fuq *mun-tanja,* li qiegħda kif toħroġ minn Ġe-rusalemm, mifruda minnha b'wied, in-naħa tax-Xerq jew il-*Lvant* tagħha. Hawn Malta nsibuha b'*Muntanja* taż-Żebbuġ, imma n-nies ta' hemm isem-muha: Ġebel iż-Żejtun (hekk; qisu bil-Malti) jew kelma waħda: iż-Żejtun, biss. U jien, hawnhekk, bħalhom sa nsemmiha. Issa, billi l-aħjar imkien biex tfakkar ġrajja huwa hemm fejn ġrat il-ġrajja, ir-Rħieb Franġiskani ta' Ġerusalemm, ma' l-Insara ta' dik il-belt, imorru jagħmlu t-tifkira ta' Tlugħ is-Sema ta' Ġesù hemm, fuq Ġebel iż-Żejtun, fejn ġrat il-ġrajja ta' bil-ħaqq.

IL-KNISJA U L-BLATA

Fil-maqgħad fejn Ġesù tela' s-Sema, fl-antik ħafna mbniet bħal knisja. Knisja bla saqaf, imdawwra dawwara mejt. Kienet bnietha waħda mara għanja Rumana, jisimha Poemenja, mhux magħruf f'liema sena sewwa, im-ma fis-seklu IV u wara s-sena 333. Terġa', ġewwa din il-Knisja bla saqaf, fin-nofs sewwa, kien hemm (u għadha hemm s'issa) blata mikxufa u f'din il-blata donnhom żewġ rifsiet ta' żewġ saqajn tan-nies, li jingħad li kie-nu r-rifsiet ta' riġlejn Ġesù li ħalliehom tifkira lill-Appostli hu u tiela' s-Sema.

Il-Knisja l-imdawwra ġġarrfet minn dak iż-żmien 'il hawn, u fi mkienha hemm ħajt imdawwar, b'xi biċċa *ko-lonna* mibnija fih. Imma fin-nofs, fuq il-blata sewwa, hemm naqra ta' kap-pella mibnija mis-Salibijin, jew *Kro-ċjati* b'ħafna *kolonni* żgħar u sbieħ u minquxa. Il-blata issa ma fihiex żewġ rifsiet, imma rifsa waħda. Din il-kap-pella Nisranija kien biddilha f'Ġemagħ, jew Moskija tal-Misilmin Sâleħ id-Din, meta ħa taħt idejh lil Ġerusalemm fis-sena 1187 u għadha hekk sal-lum. Im-ma għal jum wieħed fis-sena, nhar Lapsi, dan l-imkien ikun taħt il-jedd tar-Rħieb tal-Art Imqaddsa, u hemm issir il-festa ta' Lapsi, jew Tlugħ is-Sema ta' Ġesù.

IT-TĦEJJIJA

L-ewwel ħaġa li jagħmlu l-Franġis-kani, lejliet Lapsi, hija li jibagħtu l-ħaddiema tagħhom iwaqqfu ġewwa dik il-bitħa (li kienet knisja mdawwra) er-ba' ħajmiet, jiġifieri *tined. Tined* kbar qishom tas-suldati. Waħda għalihom infushom, fejn jieklu filgħaxija u jim-

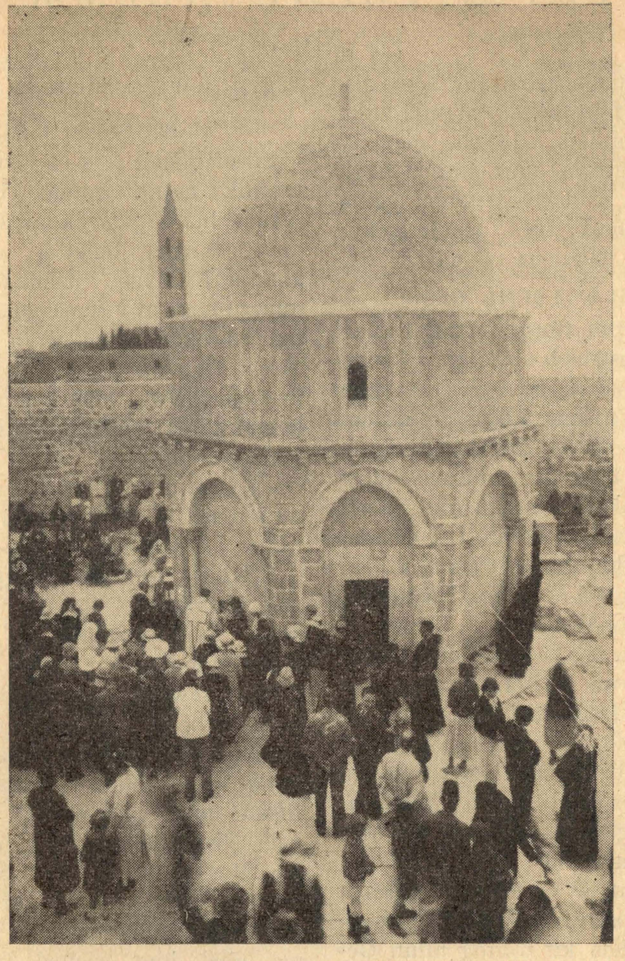

Nhar Lapsi fuq Ġebel iż-Żejtun
(Wara l-kappella jidher il-kanpnar tar-Russi).

teddu ftit (min irid u jkun jista' fosthom, għax in-nies ma jħalluhomx, għax joqgħodu ġejjin u sejrin, iridu jqerru), bil-lejl. Waħda għall-qawwâsá, jiġifieri l-għassiesa Misilmin li jieħdu magħhom. Waħda għat-tfal talkor, jew "Schola Cantorum", u waħda għal xi nies naqra kbar, li jistgħu jitilgħu u jkunu jridu jgħaddu l-lejl hemm.

Ir-Rħieb, imbagħad, jitilgħu fuq Ġebel iż-Żejtun, filgħaxija, qisu għal xi l-ħamsa, u magħhom imorru qatiegħ Insara minn Ġerusalemm. Imma l-Insara ma jmorrux kollha dak il-ħin, għax jibqgħu telgħin, ftit ftit, il-lejl kollu, kulħadd x'ħin ikun jista' u jrid. Ir-Rħieb, hemm, ġewwa l-kappella jarmaw artal tal-għuda, li jkunu ħaduh magħhom, u mal-ħitan tal-kappella

jdendlu damask aħdar bil-frenża tad-deheb. Kollox ikun sabiħ wisq. Tibqa' mistagħġeb tara Moskija tal-Misilmin b'artal bix-xema' u l-ward, armat ġewwa fiha, u ftit wara tisma' jitkanta hemm ġew il-Għasar bil-kbir, u wara jitqaddes il-quddies.

GĦASAR U LITANIJA

Għax fil-għaxija, dik il-lejla, f'dik il-kappella jew Moskija, jitkanta l-Għasar, kollox kif imur, bit-tibħir u kollox, qisu f'xi knisja tal-belt. Imbagħad ir-Rħieb, bl-ispellizza bajda u bit-tfal tal-kor, liebsin żimarra ħamra u rukkett żgħir tal-bizzilla, b'naqra ta' barnuż, magħhom, ikantaw il-Litanija tal-Qaddisin, u jduru mal-kappella minn barra, u l-Insara jimxu warajhom ukoll.

Imbagħad ir-Rħieb imorru jieklu. Taħt il-ħajma (jew *tinda*) l-kbira jkun hemm armati mwejjed twal u dojoq u baxxi, u bdiel siġġijiet, banketti żgħar. Ir-Rħieb jieklu xi ħaġa ħafifa hemmhekk u jżarmaw l-imwejjed u jarmaw f'imkienhom sodod żgħar donnhom kataletti u jqiegħdu fuqhom saqqijiet dojoq, donnhom imħaded twal.

Fil-għaxija, meta jkun dalam sewwa, kulħadd joħroġ idur, hemm, fuq il-għolja. Għax din l-għolja, jew kif isemmuha hemm, Ġebel iż-Żejtun, qisha tal-Għolja ta' Malta; meta tasal fuqha, issib seħel, jew *pjanura,* bit-toroq u l-egħlieqi u siġar, tin u bajtar ta' l-Indja, imma l-aktar siġar taż-żebbuġ. Hemm ukoll ftit djar, donnu raħal ċkejken, li Ġerusalem igħidulu: iż-Żejtun.

Ġerusalem minn hemm fuq iġġibha taħtek. Id-dwal tat-toroq tagħha jixegħlu u d-dija tasal sa hemm fuq; u kif in-nies ikunu miexja titfa' d-dell tagħhom fuq il-ħitan.

IL-MATUTIN U L-QUDDIES

Imma malajr isir il-ħin. U qabel nofs il-lejl in-nies tinġabar ġewwa dik il-bitħa madwar il-kappella, għax għal nofs il-lejl sewwa r-Rħieb Franġiskani jibdew il-Matutin bil-kbir. X'ħaġa, hemm fuq donnu ma jinħassx bard bil-lejl, għad li ma jkunx għadu daħal is-sajf. Jew għax hemm il-kenn bil-ħitan għoljin tal-bitħa, jew għax l-art tibqa' fietla bis-sħana tax-xemx, billi hija tal-ħamrija. Hekk, in-nies jibqgħu barra, quddiem il-kappella, igħidu r-Rużarju, u qatt ma naf li smajt lil ħadd igħid li ħass il-bard. Imbagħad jibda l-quddies, quddiesa wara quddiesa, waħda minnhom kantata (dejjem *Missa De Angelis,* talanqas kull darba li kont hemm jien) sa fil-għodu. Fil-għodu n-nies jiżdiedu ħafna u l-quddies jitqaddes ġewwa u barra millkappella, għax barra wkoll mal-ħitan tagħha jarmaw artali tal-għuda żgħar.

Darba, meta kien *High Commissioner* tal-Palestina Lord Plumer, niftakar, konna ltqajna xi sitt Maltin, hemm fuq, nhar Lapsi fil-għodu. Qagħdna hemm, nitħaddtu, ma għandniex xi ngħidu, bil-Malti. (Kemm tithenna titħaddet bil-lsien ta' pajjiżek, meta tkun bgħid minnu!). Ma' ġenbna kien hemm wieqfa erba' żgħażagħ Għarab, liebsin pulit. Wieħed minnhom ma kienx għajr iħares lejna. U fl-aħħar ma felaħx aktar. Resaq u staqsiena: "Dasturkom: x'hi l-lagwa li teħku fiha?" Weġibnieh: "Malti". "Wenagħam! Malti" qalilna. "Qolt fi għaqli: Għarbi ma hu Għarbi; Turki, ma hu Turki; Junâni, ma hu Junàni. X'hu jkun?" U mar fejn sħabu jgħarrafhom x'kienet il-lingwa tagħna. U dak il-ħin jiena fraħt, meta ħassejt li aħna wkoll għad li pajjiż żgħir, kellna lsien tagħna, bħal ma għandhom il-pajjiżi l-kbar.

In-nies tibqa' tiżdied u l-bitħa tkun

mimlija: nies għarkubtejhom jisimgħu l-quddies jew wieqfa jitħaddtu. Hemm dik in-nhar tiltaqa' ma' nies li tkun ilek ma tarahom is-snin. U dawk li ma tafhomx ukoll, kulħadd ħabib. U hemm ma tibżax li tgħid xi kelma u jkun hemm min jieħu għalih, għax djientu djiena għariba għal tiegħek. U ħdejn il-ħajma tar-Rħieb ikun hemm il-ħaddiema jagħmlu l-kafè, u minn hemm l-Insara kollha għandhom il-jedd li jieħdu kikkra kafè tajjeb mingħajr ma jħallsu flus.

Fl-aħħar, għal xi l-għaxra, jaqta' l-quddies. U kulħadd, qajla qajla, imur lejn id-dar, min bil-karrozza, min bil-mixi u min riekeb fuq xi ħmar. Hekk isir il-Għid ta' Lapsi fuq Ġebel iż-Żejtun, Ġerusalem.

BEN JEHUZA.

IL-VIJA SAGRA

FIT-TOROQ TA' ĠERUSALEMM

Fil-jiem tal-Ġimgħa l-Kbira, ħsieb kulħadd imur naħa waħda: fil-belt għażiża ta' Ġerusalem, fejn ġrat il-Mewt ta' Sidna Ġesù Krsitu, għas-salħha tal-midinbin. Għalhekk sa ngħidu xi ħaġa fuq kif għadha ssir il-Via Sagra f'dik il-belt, fuq it-toroq infushom minn fejn għadda Ġesù mgħobbi bis-salib. Din il-Via Sagra fit-toroq tal-belt issir kull nhar ta' Ġimgħa s-sena kollha, bil-għażla żgħira li nhar il-Ġimgħa l-Kbira, issir naqra ta' prietka minn raħeb Franġiskan ta' Ġieżu, li jitla' bil-wieqfa fuq siġġu, f'kull waqfa mill-waqfiet.

Kull nhar ta' Ġimgħa fit-tlieta (u nhar il-Ġimgħa l-Kbira fis-siegħa), in-nies jinġabru ħdejn il-bieb tal-Kunvent tar-Rħieb Franġiskani, imsemmi San Salvatur, u minn hemm jitilqu kollha flimkien, bil-qawwas, jew suldat Għarbi liebes bħal ta' l-antik, quddiem. Jibqgħu sejrin lejn il-Qorti ta' Pilatu, li l-lum flok suldati hemm fih ġemgħa ta' tfal iltiema Misilmin. Ir-Rħieb Franġiskani għandhom il-jedd li jidħlu hemm kull nhar ta' Ġimgħa u jdaħħlu magħhom lil min iridu wkoll. Hemm, ġewwa l-bitħa, fejn Pilatu staqsa ħafna mistoqsijiet lil Ġesù, issir l-ewwel waqfa jew *Stazzjon*. Għax Pilatu ma hux hemm ġew qatagħha għall-mewt lil Ġesù, imma taħt il-loġġa, barra, ħdejn il-bieb. Il-Franġiskani jagħmlu hemm l-ewwel Waqfa biex iżommu l-jedd li għandhom li jidħlu hemm.

Kulħadd joqgħod għarrkubtejh, jinqara l-*Istazzjon*, jingħadu Pater, Ave u Glorja, u kulħadd iqum u joħroġ minn hemm.

It-tieni Waqfa ssir ħdejn il-bieb ta' din l-iskola, barra. Ir-Rħieb, u n-nies li jkunu magħhom (ġie li jkun hemm il-Patrijarka ta' Ġerusalem jew xi Isqof li ġie mill-Ewropa, u xi darba wkoll xi Kardinal) joqogħdu għarrkubtejhom ġewwa t-trab tat-triq u jgħidu t-tieni Waqfa u l-Pater Ave u Glorja, u bħal qabel, iqumu u jmorru minn hemm.

Jgħaddu minn taħt Ark qadim u jibdew neżlin niżla. Jaslu f'salib it-toroq u hemm jerġgħu joqogħdu għarrkubtejhom u jagħmlu t-tielet Waqfa, fejn Ġesù waqa' l-ewwel darba taħt is-salib. Iqumu u jimxu daqs għaxar passi lejn ix-xellug, fil-wita', u jaslu fejn Ġesù ltaqa' ma' Ommu Marija u jagħmlu r-raba' Waqfa hemmhekk.

Jimxu xi għoxrin pass ieħor u jdu-